

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

**Етнографског
института
САНУ**

LXIX(3)

Београд 2021.

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN**OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY****LXIX****No. 3***Chief Editor:*

Prof. Dragana Radojičić, PhD (Institute of Ethnography SASA)

Editor:

Sanja Zlatanović, PhD (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board:

Milica Bakić-Hayden, PhD (University of Pittsburgh), Ana Dragojlović, PhD (University of Melbourne), prof. Peter Finke, PhD (University of Zurich), prof. Karl Kaser, PhD (Karl-Franzens University, Graz), prof. Kjell Magnusson, PhD (University of Uppsala), prof. Marina Martynova, PhD (Institute of Ethnology and Anthropology, Russian Academy of Sciences, Moscow), prof. Elena Marushiakova, PhD (University of St. Andrews), Marek Mikuš, PhD (Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle), Ivanka Petrova, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), Tatiana Podolinska, PhD (Institute of Ethnology and Social Anthropology, Slovak Academy of Sciences, Bratislava), Jana Pospíšilova, PhD (Institute of Ethnology, Czech Academy of Sciences, Brno), Ines Prica, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Ingrid Slavec Gradišnik, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana).

Editorial board:

Gordana Blagojević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Ivan Đorđević, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ildiko Erdei, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade), corresponding member of SASA Jelena Jovanović, PhD (Institute of Musicology SASA), Aleksandar Krelj, PhD (Institute of Ethnography SASA), Aleksandra Pavićević, PhD (Institute of Ethnography SASA), Srđan Radović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Lada Stevanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), academician Gojko Subotić, PhD (Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade).

Advisory board:

Čarna Brković, PhD (University in Goettingen), Jelena Đorđević, PhD (Faculty of Political Sciences, Belgrade, retired professor), prof. Maja Godina Golija, PhD (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), Renata Jambrešić Kirin, PhD (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), Miroslava Lukić Krstanović, PhD (Institute of Ethnography SASA), Mladena Prelić, PhD (Institute of Ethnography SASA), prof. Ljupčo Risteski, PhD (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. Lidija Vujačić, PhD (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. Bojan Žikić, PhD (Faculty of Philosophy, Belgrade).

Secretary:

Sonja Radivojević (Institute of Ethnography SASA)

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIX

свеска 3

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник:

Др Сања Златановић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор:

Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Петер Финке (Универзитет у Цириху), проф. др Карл Казер (Карл-Францес Универзитет Грац), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт за етнологију и антропологију, Руска академија наука, Москва), проф. др Елена Марушиакова (Универзитет Сент Ендријус), др Марек Микуш (Макс Планк Институт за социјалну антропологију, Хале), др Иванка Петрова (Институт за етнологију и фолклористику са Етнографским музејем, Бугарска академија наука, Софија), др Татиана Подолинска (Институт за етнологију и социјалну антропологију, Словачка академија наука, Братислава), др Јана Поспишилова (Институт за етнологију, Чешка академија наука, Брно), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана).

Уређивачки одбор:

Др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), дописни члан САНУ Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ), др Александар Крел (Етнографски институт САНУ), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности, Београд).

Издавачки савет:

Др Чарна Брковић (Универзитет у Готингену), др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд, професор у пензији), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирић (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва:

Соња Радивојевић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2021.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.ei.sanu.ac.rs

Publisher:
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011–2636–804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.ei.sanu.ac.rs

Лектор:
Весна Смиљанић Рангелов

Превод:
Аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
300 примерака

На свом VII редовном скупу, одржаном 10. новембра 2021. године, чланови Одељења друштвених наука су на основу позитивних рецензија прихватили за штампу Гласник Етнографског института САНУ LXIX свеске 1, 2 и 3.

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

The Bulletin of the Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can be accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central and Eastern European Library).

Садржај
Contents

I

Научни радови
Scientific Papers

- Тема броја: Култура „нове нормалности“. Локалне и глобалне перспективе** (ур. Весна Трифуновић и Иван Ђорђевић)
- Topic of the Issue: Culture of the “New Normal”. Local and Global Perspectives** (eds. Vesna Trifunović and Ivan Đorđević)
- Весна Трифуновић, Иван Ђорђевић*, Култура „нове нормалности“ – значење и употреба појма 519–530
- Vesna Trifunović, Ivan Đorđević*, Culture of the “New Normal” – Terminological Meaning(s) and Use(s)
- Stuart Blume*, Goodbye Global Health? 531–541
- Стјуарт Блум*, Збогом, глобално здравље?
- Desislava Pileva, Ivaylo Markov*, Counter-Urbanization and “Return” to Rurality? Implications of COVID-19 Pandemic in Bulgaria 543–560
- Десислава Пилева, Ивајло Марков*, Контраурбанизација и „повратак“ руралном? Импликације пандемије ковида 19 у Бугарској
- Nikola Lero*, COVID-19 as a Badiouian Event? A Global Insight Into Theoretical Interrogation of Žižek’s Pandemics 561–574
- Никола Леро*, Пандемија ковида-19 као бадјуовски Догађај? Глобални увид у теоријско испитивање Жижековог разумевања пандемије
- Ines Prica*, SARS-CoV-2: uspon i pad *hrvatskog scenarija*. Etnografija koronapolitika u hrvatskom upravljanju pandemijskom krizom 575–592
- Ines Prica*, SARS-CoV-2: Rise and Fall of the *Croatian Scenario*. An Ethnography of the Corona-Politics in the Croatian Pandemic Crisis Management
- Младен Стајић, Бојан Жикић, Марко Пишев*, Шумови у комуникацији: „двострука обавезаност“ током епидемије ковида 19 у Србији 593–608
- Mladen Stajić, Bojan Žikić, Marko Pišev*, Noises in Communication: “Double Bind” during the Epidemic of COVID-19 in Serbia

- Zona Zarić, Ivica Mladenović, The Pandemic: A Breeding Ground for Authoritarian Power Grabs* 609–623
- Зона Зарић, Ивица Младеновић, Пандемија: плодно тло за ауторитарно грабљење моћи*
- Биљана Анђелковић, Саша Недељковић, Епидемија као регулатор интерперсоналних односа: утицај комбиноване наставе на однос између ученика основне школе* 625–639
- Biljana Anđelković, Saša Nedeljković, The Epidemic as a “Regulator” of Interpersonal Relationships: the Impact of “Combined” Schooling on the Relationship among Primary School Students*
- Катарина М. Митровић, Заједно сами: могућности и ограничења зрелог заједничког становања током пандемије ковида 19* 641–656
- Katarina M. Mitrović, Together Alone: Opportunities and Limitations of Mature Coresidency during the COVID-19 Pandemic*
- Ana-Marija Vukušić, „Poludit, puknit i to je to...“ Pandemija koronavirusa i domovi za starije i nemoćne u Hrvatskoj* 657–673
- Ana-Marija Vukušić, “To Go Crazy, to Snap and That's it...” Coronavirus Pandemic and Nursing Homes in Croatia*
- Марина Мандић, Вирусна апокалипса: дискурси ширења и заустављања епидемије на примеру филмских наратива о зомбијима* 675–687
- Marina Mandić, Viral Apocalypse: Discourses of Spreading and Stopping Epidemic through the Example of Zombie Film Narrative*

II

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

- Sonja Radivojević, Ethnographic Journey into the Heart of Smartphone* 689–692
- Бранко Бановић, Градска свакодневица у прошлости: архивски рад и примарни извори у контексту антрополошких истраживања* 692–695
- Александар Крел, Модалитети и контексти етничке идентификације: случај Мостара и Сарајева 696–701
- Мирослава Лукић Крстановић, Социјализам у истраживачком фокусу: конструкт, факат и перцепција* 701–705

III

Прикази Reviews

- Светлана Турковић, Тихомир Р. Ђорђевић, Цигани у Србији.* 707–711
Етнолошка истраживања
- Сања Златановић, Tatiana Bužeková, Mágia a čarodejníctvo* 711–713
v etnografických štúdiách do polovice 20. storočia

IV

Хроника Chronicle

- Кринка Баковић, Клуб студената етнологије и антропологије* 715–717
двадесет година касније: нове генерације и стари изазови
током пандемије

Весна Трифуновић

Етнографски институт САНУ, Београд
vesna.trifunovic@ei.sanu.ac.rs

Иван Ђорђевић

Етнографски институт САНУ, Београд
ivan.djordjevic@ei.sanu.ac.rs

Култура „нове нормалности“ – значење и употреба појма*

У овом раду разматрају се различита значења и коришћења појма „нове нормалности“, узимајући у обзир историјску перспективу и савремену употребу термина који је поново заживео као последица избијања пандемије ковида 19. Аутори се фокусирају на низ процеса који кроз овај појам дефинишу свакодневни живот у пандемијским околностима, условљених потребом за прилагођавањем, али и друштвеним преговарањем и репозиционирањем различитих актера на позицијама моћи. Непредвидљиви исход пандемије која и даље траје у том смислу додатно даје на значају проучавању новонасталих околности и њиховог сагледавања из различитих аспеката у оквиру друштвено-хуманистичких наука, чему је посвећен и овај темат.

Кључне речи: пандемија ковида 19, „нова нормалност“, јавно и глобално здравље, моћ

Culture of the “New Normal” – Terminological Meaning(s) and Use(s)

This paper discusses the different meanings and uses of the term “new normal” by taking into account the historical perspective and contemporary use of the term which has re-emerged as a consequence of the outbreak of the COVID-19 pandemic. The authors focus on the processes that through this term define everyday life in pandemic circumstances, determined by the need for adjusting and for (re)negotiating and (re)positioning of diverse actors in positions of power. The unpredictable outcome of the still-ongoing pandemic additionally gives importance to the study of these new circumstances within social sciences and humanities, to which this special issue is dedicated to.

Key words: COVID-19 pandemic, “new normal”, public and global health, power

* Овај текст је настао као резултат рада у Етнографском институту САНУ који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години број: 451-03-9/2021-14/200173. од 5. 2. 2021.

Током 2020. године „нова нормалност“ је постала један од главних маркера у говору о новонасталим условима живота које је обликовала пандемија ковида 19. Широка употреба овог израза указује на његова два доминантна значења која се могу односити на глобалне промене у свакодневном животу које су се одиграле у току пандемије, односно на промене које ће уследити на глобалном плану након њеног завршетка. Иако је постао општеприсутан захваљујући постојећим околностима, сам израз „нова нормалност“ није настао искључиво у вези са пандемијом ковида 19. Његова прва позната употреба је забележена у Америци по окончању Првог светског рата како би се описала ситуација у којој су се друштво и економија нашли након ратне кризе, а која је била битно другачија од оне која је претходила кризи (в. Крајчовић 2021). Касније се ознака „нове нормалности“ користила и када се говорило о околностима насталим услед других преломних догађаја који су имали одређени трансформацијски ефекат на различите аспекте друштва.

Тако су „новом нормалношћу“ означавани нови услови пословања и електронске трговине настали након пуцања тзв. *DotCom* балона (в. Hawkins 2004) који се формирао током касних деведесетих година прошлог века као последица помамног улагања у интернет компаније. У том погледу, као неки од показатеља насталих промена истицани су измењен однос према времену у пословном свету и другачија концептуализација пословања: „Нова нормалност се тиче правог живота и правог времена. Урадити посао како треба у стартапу је важније него урадити га брзо. То је супротно мантри из касних деведесетих „пропадни брже, да би успео што пре“.¹ Новом нормалношћу су, такође, називане измењене животне околности након терористичких напада 11. септембра 2001. године (в. Abrams et al. 2004), које су на северноамеричком континенту обележене редефинисањем односа између појединца и државе, као и креирањем нових политика у погледу имиграције и надзирања (Kruger et al. 2004). Још један пример посезања за ознаком нове нормалности је уочљив у описивању видљивих промена у политичко-економској сфери које су настале у садејству глобализацијских трендова и светске економске кризе 2008. године (в. Martin et al. 2012).

Наведени примери показују да је израз „нова нормалност“ периодично коришћен, претежно унутар енглеског говорног подручја, као означитељ промена у различитим друштвеним сферама. То, такође, значи да су његова имплицитна значења првенствено формирана унутар идејних оквира америчког друштва, где је дати појам постао део колоквијалног језика много пре почетка пандемије ковида 19. Неки од поменутих примера указују и на то да су израз често у свој речник врло радо уврштавале политичке и економске елите, као и разне професионалне организације. Управо се у њиховом говору може уочити специфична концептуализација „нове нормалности“, а која је

¹ The New Normal. Fast Company. <https://www.fastcompany.com/46387/new-normal>

практично постала доминантна и наметнута захваљујући медијском преношењу званичних изјава. Том приликом, о „новој нормалности“ се углавном говори као о нечему што долази након што је достигнута тачка без могућности повратка на оно што је било раније. Тако је о околностима насталим након пуцања поменутог *DotCom* балона један крупни инвеститор рекао следеће: „Људи су се суочили са чињеницом да се никада нећемо вратити назад. Деведесете су завршене.“² Сличан образац су применили и неки званичници у описивању стања након избијања светске економске кризе 2008. а које је сумирано овај начин: „неће бити дугмета за ресетовање које би евентуално вратило локалну владу, финансије, запошљавање и услуге на нивое који су постојали пре велике рецесије“ (Martin et al. 2012, 18). Може се рећи да оваква концептуализација „нове нормалности“ исходи из логике одговарајућег временско-просторног конструкта, односно да се заснива на идеји о линеарној природи времена која не оставља могућност враћања уназад и на схватању о битним променама у одређеним сферама друштва које су изазване неким значајним догађајем.

Линеарно представљање времена је један од многобројних облика темпоралности тј. друштвено конструисаног времена који могу бити постављени у хијерархијски, конфликтни или комплементарни однос унутар истог хетерохроног система (в. Ваг 2014). Према Роту (2000, 163), линеарна временска оријентација је карактеристична за модерна, нарочито западна, друштва која су усмерена на будућност. Она је, такође, уочљива у доминантном наративу западне модерности о бескрајно растућем прогресу (в. Link 2014, 12). Линеарно време се не понавља, а догађаји су јединствени; иновација и модернизација се одвијају у линеарном времену и оно се доживљава праволинијски, као напредовање у непознату будућност (Rot 2000, 164). У оваквом поимању времена, враћање уназад, односно на претходно стање, није замисливо, па новонастале околности бивају представљене као неминовност која је практично ван људске моћи утицаја.

За концептуално успостављање „нове нормалности“ унутар одређене друштвене сфере неопходан је и догађај са одговарајућим трансформацијским потенцијалом. У теоријским промишљањима, преломне догађаје у односу на обична дешавања у једном друштву разликују значај и новина, а њихов крајњи исход је трансформација структуре (в. Sahlins 1985; Das 1995; Sewell 2005). С друге стране, у друштвима често долази до прекида и поремећаја услед контрадикторности или спољних утицаја који се претежно неутралишу и поновно уклапају у постојеће структуре потискивањем, игнорисањем или третирањем као изузетка (Sewell 2005, 227). Према Салинсу (1985), значајни догађаји и пролазна дешавања се разликују по степену у коме нарушавају очекивања формирана културним структурама. С обзиром на разноврсне промене које је до сада означавала, „нова нормалност“ не мора нужно да подразумева корените и свеобухватне трансформације на друштвеном плану.

² The New Normal. Fast Company. <https://www.fastcompany.com/46387/new-normal>

Самим тим, ни догађаји који до ње воде не морају бити налик епохалном догађају какав је најчешће разматран у филозофској мисли (в. Robbins 2010). Стога би се могло рећи да се догађаји који најављују оно што се назива „новом нормалношћу“ налазе негде између пролазних дешавања и великих револуционарних догађаја. Они не морају да изазивају радикалне обрте и трансформације целокупне друштвене структуре, али као друштвено препознате кризе или трауматичне епизоде остављају траг у неким сферама друштва који се означава као „нова нормалност“. Другим речима, за њима могу да остану приметне промене у оквиру постојеће, непромењене структуре.

На основу до сада реченог могу се извести имплицитна значења које је појам „нове нормалности“ имао пре почетка пандемије ковида 19, а која су најпре била присутна унутар америчког медијског простора. У складу са поменутих схватањем времена и приписивањем одговарајућег друштвеног значаја одређеном догађају који доноси промене унутар једне или више друштвених сфера, нова нормалност се концептуализује као неминовност која подразумева потребу безусловног прилагођавања новонасталим околностима. Тако је поводом светске економске кризе са једне званичне позиције у Америци поручено следеће: „Људи који не искористе предности кризе да би прешли на нови модел, протраћују кризу.“³ Према томе, овај појам треба разликовати од обичног израза „повратак у нормално“ у коме нису садржане идеје промене, неминовности и прилагођавања.

Поменуто значење би се могло тумачити и као вид легитимизације насталих промена, чему доприноси и само коришћење израза „нормалност“ у говору о њима. Поред линеарног опажања времена, „нормалност“ је још један конструкт карактеристичан за модерна западна друштва. Штавише, према неким теоретичарима, то је категорија која је специфична искључиво за поменута друштва јер се заснива на статистичкој обради података, тј. постоји само у културама које континуирано, рутински, свеобухватно и институционално чине себе статистички транспарентним (Link 2014, 8). Концепт нормалности⁴, дакле, има дугу историју првенствено у модерним западним друштвима још од зачетака статистике током 17. века (в. Foucault 2009), па се коришћење појма „нова нормалност“ може посматрати као један од савремених начина легитимизације и прихватања новог у таквим друштвима.

Потреба за „нормализацијом“ нових правила или услова живота вероватно делимично произилази из чињенице да су кризе или одређени друштвено трауматични догађаји често коришћени и као прилика за имплементирање неких дуго одлаганих реформи (в. Martin et al. 2012). Тако је поводом светске економске кризе из Обаминог кабинета једном приликом

³ Hard Times Spur Ideas for Change. *The New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2010/05/25/us/25remake.html>

⁴ Под овим термином подразумевамо уобичајеност, просечност, као и оно што је дефинисано као прихватљиво у једном друштву или од стране ауторитета.

речено: „Криза нам даје могућност да урадимо ствари које нисмо могли раније.“⁵ По сличном принципу се у Америци говори и о појави која је именована као „капитализам катастрофе“, када економске елите у циљу остваривања профита користе одређену кризну ситуацију да би наметнуле правила која вероватно не би могла лако да се успоставе у регуларним околностима.⁶ Све ово открива потенцијал политичке инструментализације појма „нова нормалност“ како би се јавности саопштило да је опирање променама узалудно, али и да су настале промене неминовно произашле из одређеног преломног догађаја, те да су самим тим и сасвим легитимне.

Избијањем ковида 19, појам „нова нормалност“ се преноси и укључује у свакодневни говор широм света, поново захваљујући медијима (в. Жикић et al. 2020) који су се посебно фокусирали на пандемију придајући јој значај изузетног догађаја – што она и јесте. Наиме, иако је пандемија по дефиницији пре свега глобална здравствена криза, током ње су врло брзо постале видљиве и њене опште политичке, економске и социокултурне импликације. Стога би се могло рећи да је ковид 19 изазвао свеобухватну кризу која је погодила различите сфере друштва, а чије је регулисање посебно отежано чињеницом да је функционисање тих сфера доспело у очигледан контрадикторни однос током пандемије. Тако је сваки успех здравствених мера у обуздавању ширења заразе био праћен значајним погоршавањем економских услова, и обрнуто – попуштање здравствених мера у циљу подстицања економије тешко је оптерећивало здравствене системе и имало је девастирајуће последице по јавно здравље. У центру те кризне спирале налазили су се људи широм света, растрзани између страха од потенцијално смртоносне болести и страха од склизвања у сиромаштво. Могуће је претпоставити да је у таквим околностима био потребан и одговарајући концепт којим би се поменута дешавања означила и дефинисала, а како би се барем за почетак психолошки обрадио мучан осећај неизвесности који се рапидно глобално ширио. У том погледу, појам „нова нормалност“ се готово неприметно наметнуо и чини се да је услед опште потребе за разумевањем новонасталих услова барем у медијском језику некритички прихваћен као њихов означаилац.

Како је речено на самом почетку, „новом нормалношћу“ су обухваћене глобалне промене у свакодневном животу које су се одиграле у току пандемије, као и промене које ће уследити на глобалном плану након њеног завршетка. Питање које се овде може поставити јесте какве ће се све промене на поменута два нивоа са позиција моћи означити овим појмом који у себи носи идеје неминовности, нормализације и потребе прилагођавања. Током пандемије је постало јасно да су већ постојеће економске, социјалне, родне, расне и друге неједнакости постале још израженије. На родном плану је овај проблем постао посебно уочљив. Тако су једном приликом

⁵ In Crisis, Opportunity for Obama. *The Wall Street Journal*.
<https://www.wsj.com/articles/SB122721278056345271>

⁶ Disaster capitalism: how to make money out of misery. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/aug/30/comment.hurricanekatrina>

интервјуисане активисткиње у различитим земљама посведочиле да се патријархална социокултурна матрица погубно одразила на положај жена широм света када су уведене мере за спречавање ширења ковида 19.⁷ Према само неким од њихових непосредних увида, велики број жена је остао без посла будући да су жене претежно ангазоване на радним местима која подразумевају непосредни контакт са другима. Оне које су наставиле да раде, постале су преоптерећене пословним обавезама и повећаном бригом о деци услед затварања школа. Многе од њих је брига о деци или члановима породице у ванредним околностима спречила да се врате на своја радна места или да трагају за новим запослењем. Као крајњу последицу оваквог економског притиска, активисткиње су истакле постепену ерозију дуго освајаних права жена у различитим деловима света. На истом трагу је и Унескова процена према којој се једанаест милиона девојчица неће вратити у школе услед поремећаја које је ковид 19 изазвао у образовним системима, што те девојчице одводи у ризик од адолесцентске трудноће, раних и присилних бракова и насиља.⁸ На овим примерима постаје јасна повезаност привремених и дугорочних промена које се у складу са доминантном социокултурном матрицом могу нормализовати позивањем на неминовност и потребу прилагођавања.

Међутим, појам „нова нормалност“ не мора бити искључиво инструмент политички, економски или идеолошки доминантних актера. У контексту пандемије ковида 19, сам појам је увелико подвргнут оспоравању и преиспитивању.⁹ Уочљиви су и примери када се о новој нормалности не размишља као о нечему чему се треба прилагодити, већ као о нечему што треба замислити и остварити.¹⁰ Заправо, побуна против покушаја да се нормализује неко несвакидашње или узнемирујуће искуство уопште није нова појава. Тако је још осамдесетих година прошлог века мировни покрет у Западној Немачкој протествовао против милитарних стратегија нормализације претње нуклеарним ратом, односно против представљања нуклеарног рата као нечега са чиме је могуће изаћи на крај (в. Padden 2014). Појавом пандемије ковида 19, чини се да су оваква друштвена преговарања о нормалности поново заживела. Стога је сасвим јасан и значај проучавања новонасталих

⁷ Disaster patriarchy: how the pandemic has unleashed a war on women. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/jun/01/disaster-patriarchy-how-the-pandemic-has-unleashed-a-war-on-women?fbclid=IwAR1nv_eUgNMofnjQZ6bYu1K9TOcKJgGXkmECIY_RPLRozvOMHp-JaZ4nGU

⁸ COVID-19 Unesco. <https://en.unesco.org/news/covid-19-unesco-and-partners-education-launch-global-campaign-keep-girls-picture>

⁹ There's nothing new about the 'new normal'. Here's why. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2020/06/theres-nothing-new-about-this-new-normal-heres-why/>

¹⁰ Disaster patriarchy: how the pandemic has unleashed a war on women. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/jun/01/disaster-patriarchy-how-the-pandemic-has-unleashed-a-war-on-women?fbclid=IwAR1nv_eUgNMofnjQZ6bYu1K9TOcKJgGXkmECIY_RPLRozvOMHp-JaZ4nGU

околности и њиховог сагледавања из различитих аспеката у оквиру друштвено-хуманистичких наука.

Навигација кроз нову нормалност

У тренутку када је осмишљаван позив за овај темат, пре нешто више од годину дана, свет је у великој мери био и даље затворен, чекајући вакцину као спасоносно оружје које ће уздрмано човечанство вратити тамо одакле је брутално измештено почетком 2020. године. Од тог тренутка до данас „нова нормалност“ све мање је нова, а дебата од питања „шта после?“ полако прелази на питање „шта сада?“. Несумњиво најбитнији догађај у години која је ускоро за нама јесте невероватан успех заједничког подухвата глобалне научне заједнице у производњи ефикасних вакцина способних да се супротставе деловању вируса. Појава вакцине почетком године деловала је као окидач за повратак у „старо нормално“, у живот без социјалне дистанце, маски, рада од куће и других симбола измењене свакодневице. Основна бригаа је у том моменту била усмерена ка колико-толико равномерној расподели расположивих вакцина, као и према могућностима што брже и ефикасније вакцинације.

Уместо, како се очекивало, бар донекле сузбијене пандемије путем високе стопе имунизације, добар део света, укључујући и Србију, у тренуцима писања овог уводника, налази се пред веома сличном ситуацијом као и пре појаве вакцине. Мутирана варијанта првобитног вируса у међувремену је завладала практично свуда, проценат вакцинисаног становништва у многим државама није ни близу довољног за стварање колективног имунитета, а многе земље се враћају идејама потпуног или делимичног затварања као јединог начина поновног спречавања пораста броја заражених грађана. Парадоксално, бар у земљама „глобалног севера“, проблем не лежи у доступности вакцина већ у изузетно комплексном феномену везаном за њихово прихватање. Појава различитих теорија завера, губљење поверења у ауторитет науке као последица глобалне тенденције која максимално диверсификује идеје о истини, урушавање традиционалних институција, тренд раста популистичких политика, као и све раширенија моћ друштвених мрежа путем којих се пласирају најразличитији садржаји (в. Douglas 2021; Oleksy et al. 2021; Stein et al. 2021; Young, Luo and Jia 2021) само су неки аспекти изузетно сложеног питања које у овом моменту представља фокалну тачку живота – праксе вакцинације и самог односа према вакцини.

Управо ово питање отвара другачији проблем у вези са самим прикупљањем етнографске и друге грађе у време тако важног глобалног догађаја попут пандемије. Динамика догађаја везаних за живот у „новој нормалности“ изузетно је снажна и свака реченица или увид написани или стечени данас, наизглед, делују потпуно ирелевантно већ сутра, што је јасна тенденција последњих деценија у, како каже Ериксен, прегрејаном свету (Eriksen 2016). Када је реч о солидно фондираним истраживањима која

захтевају време, као и самом процесу производње научних радова, анахроност делује као неизбежна судбина. Без обзира на легитимност приступа „брзе процене“, као и велику вредност *ad hoc* етнографија сачињаваних у рапидно промењеној реалности пандемијских услова, темељна истраживања, спровођена у било ком моменту кризе изазване појавом коронавируса, представљају кључни допринос за разумевање и промишљање „нове нормалности“. Управо настојање да се ухвати корак са све убрзанијом и све диверсификованијом реалношћу коју творе, рецимо, друштвене мреже, представља замку која води делегитимизацији научног објашњења као погледа на свет. Напротив, један од важних задатака друштвено-хуманистичких наука јесте да објасне и такве појаве као што су антинаучни покрет или криза поверења у институције, указујући на све структурне разлоге због којих је пандемија само оголила промену парадигме у поретку односа моћи и ауторитета у свету.

Овај темат управо има за циљ да читаоцима понуди увиде у различите аспекте утицаја пандемије ковида 19, од теоријских увида у питања која се тичу јавног здравља, преко политичке анализе последица кризе па до етнографија повезаних са специфичним друштвеним групама, попут, рецимо, ученика или старије генерације. Радови представљени у овој свесци, поред осталог, нуде драгоцено промишљање важних феномена, „ухваћених“ у моменту у коме су се дешавали, тиме, поред осталог, документујући поједине фазе пандемијске реалности које су подложне рапидним променама у све убрзанијој реалности.

Есеј Стјуарта Блума који отвара овај темат поставља изузетно важно питање о релевантности употребе термина „глобално здравље“, указујући на то колико се овај хвале вредни концепт у међувремену, под утицајем различитих актера на позицијама моћи, претворио у још једно од многобројних оруђа за репродукцију статуса кво када су у питању глобалне политике јавног здравља. Аутор указује на то да је управо избијање пандемије ковида 19 у потпуности оголило неједнакости у погледу приступа здравственој заштити на глобалном нивоу, а које су се пре свега очитовале у различитим могућностима за одговор на пандемију, као и, што аутор посебно истиче, „вакциналном национализму“ богатог „глобалног севера“. У том светлу, аутор отвара питање сврсисходности постојања концепта „глобалног здравља“ уколико у пракси није могуће спровести скоро ниједан од прокламованих постулата заснованих на принципима једнакости.

Други рад у овом темату заснован је на класичном етнографском истраживању и на веома ефектан начин показује важност доприноса оваквих истраживачких подухвата разумевању комплексних друштвених трендова и утицаја пандемије на њихову динамику. Десислава Пилева и Ивајло Марков анализирају феномен контраурбанизације, односно миграционог тренда „повратка на село“, који је у последњој деценији приметан не само у

Бугарској већ и у читавој југоисточној Европи. Овај феномен додатно је добио на значају у контексту пандемијских мера попут карантина, социјалног дистанцирања и рада од куће. На основу анализе овог феномена може се спознати важна чињеница да „сеоски живот“, за разлику од периода од пре само деценију или две, сада представља привилегију оних класа које себи могу да приуште „рад на даљину“, далеко од све загађенијих и препуњенијих урбаних центара. Пандемија је овај процес само убрзала, још једном указујући на чињеницу да је њена појава само продубила већ постојеће класне неједнакости у друштву.

Питање карактера пандемије у контексту њеног утицаја на читав људски род предмет је промишљања наредног текста у овом темату. Анализирајући Жижкове тезе, према којима је вирус изазвао глобалну кризу која је довела до стварања пукотина у владајућем систему чије исходиште ће бити његова нужна промена, Никола Леро, користећи се теоријским оквиром Бадјуове филозофије, пропитује утемељеност тврдњи о суштинској трансформативној моћи пандемије у погледу структурних промена у глобалном друштвеном систему. Овај чланак отвара изузетно занимљива питања о карактеру ове фазе капитализма и суштинској (не)могућности његове трансформације.

Наредна два рада пружају увид у регионалну перспективу одговора на пандемију. Инес Прица из хрватског, као и Стајић, Жикић и Пишев из српског контекста, показују динамику реакција јавности на мере предузете од стране влада ове две државе на почетку кризе изазване појавом коронавируса. Радови анализирају друштвене и политичке трендове у Хрватској односно Србији у којима је дихотомија струка/политика постала кључни фактор у разумевању реакције на кризу, у којој нејасне и често контрадикторне поруке управљача пандемијом производе шумове у комуникацији и, последично, продубљивање неповерења јавности према кључним актерима кризе.

Рад Зоне Зарић и Ивице Младеновића на сличном трагу анализира одговоре носилаца моћи на кризу изазвану пандемијом. Аутори разматрају карактер предузетих активности, указујући на то да се легитимне противепидемијске мере, попут затварања или карантина, у друштвима либералне демократије злоупотребљавају у настојању да се стекне моћ иначе ограничена традиционалним демократским механизмима. Овај рад отвара веома важна питања везана за већ постојећу кризу либерално-демократских друштава, а која је само појачана избијањем пандемије, и у којој већ дуже време видљиве аутократске тенденције постају легитимизоване кроз спровођење наводно неопходних мера, попут система надзирања.

Наредна три текста, сваки на свој начин, дају етнографски увид у позиционирање појединих друштвених група у контексту „нове нормалности“. Рад Биљане Анђелковић и Саше Недељковића анализира утицај противепидемијских мера уведених у образовни систем током 2020. године, који је подразумевао тзв. комбиновану, онлајн и уживо наставу. Аутори се фокусирају на испитивање последица оваквог модела школовања

на ученике млађих разреда основне школе, превасходно у погледу утицаја на успостављање и одржавање пријатељских веза. У фокусу текста Катарине Митровић такође се налазе млади људи, али у перспективи феномена „зрелог заједничког становања“, односно суживота младих са својим родитељима, али и припадницима треће генерације. Ауторка овај већ дуже време присутни културни модел разматра кроз призму пандемије, односно њених пратећих феномена као што су брига, страх од болести и болест сама, указујући на комплексну динамику односа у домаћинству у кризним околностима, нарочито у погледу перцепције младих као потенцијално најризичније групе преносилаца вируса. Следећи, рад ауторке Ане Марије Вукушић, анализира пандемијско позиционирање друштвене групе „старих људи“ која је у јавности перципирана као најугроженија и најизложенија вирусу. Њихова „нова нормалност“ у случају Хрватске, као и других држава, у великој мери значила је потпуно прекидање уобичајених животних рутина и подвргавање изузетно строгом режиму прекида контаката са ризичним друштвеним групама, у циљу заштите њиховог здравља. Ауторка кроз анализу грађе указује на то да су такве мере заштите имале и јасан негативан ефекат, пре свега у погледу нарушавања њиховог психичког па и физичког здравља.

Последњи рад у овом темату ауторке Марине Мандић на изванредан начин заокружује промишљање пандемије кроз перспективу популарне културе, конкретно, кроз наративе креиране у филмовима о зомбијима. Ауторка у овом раду указује на то како наративи популаризовани у овим популарним филмовима постају средство објашњења конкретне пандемијске реалности.

Литература

- Abrams, Courtney B., Karen Albright & Aaron Panofsky. 2004. “Contesting the New York Community: From Liminality to the ‘New Normal’ in the Wake of September 11.” *City & Community* 3 (3): 189–220.
- Bear, Laura. 2014. “Doubt, conflict, mediation: the anthropology of modern time.” *Journal of the Royal Anthropological Institute* 20 (51): 3–30.
- Das, Veena. 1995. *Critical Events. An Anthropological Perspective on Contemporary India*. Oxford: Oxford University Press.
- Douglas, M. Karen. 2021. “COVID-19 conspiracy theories.” *Group Processes & Intergroup Relations* 24 (2): 270–275.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2016. *Overheating. An Anthropology of Accelerated Change*. London: Pluto Press.
- Foucault, Michel. 2009. *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977–1978*. London: Palgrave Macmillan.
- Hawkins, Richard. 2004. “Looking beyond the dot com bubble: exploring the form and function of business models in the electronic marketplace.” In *E-Life*

- ⇨ В. Трифуновић, И. Ђорђевић, Култура „нове нормалности“ – значење и употреба појма ⇨
- after the Dot Com Bust*, eds. Preissl B., Bouwman H. & Steinfield C., 65–81. Heidelberg: Physica.
- Krajčovič, Peter. 2021. “Editor’s Introduction“. *Communication Today* 12 (1): 2.
- Kruger, Erin, Marlene Mulder & Bojan Korenic. 2004. “Canada after 11 September: Security Measures and ‘Preferred’ Immigrants.” *Mediterranean Quarterly* 15 (4): 72–87.
- Link, Jürgen. 2014. “Crisis between ‘Denormalization’ and the ‘New Normal’: Reflections on the Theory of Normalism Today.” In *Norms, Normality and Normalization*, eds. Matthias Uecker & Dirk Göttsche, 7–18. University of Nottingham.
- Martin, L. Lawrence, Richard Levey & Jenna Cawley. 2012. “The ‘New Normal’ for Local Government.” *State and Local Government Review* 44 (1_suppl): 17S–28S.
- Oleksy, Tomasz, Anna Wnuk, Dominika Maison & Agnieszka Łyś. 2021. “Content matters. Different predictors and social consequences of general and government-related conspiracy theories on COVID-19.” *Personality and Individual Differences* 168: 1–7.
- Padden, Tom. 2014. “‘Gegen die strategische Bereitstellung für einen möglichen Krieg’: the peace movement and the normalization of threat in the late Cold War.” In *Norms, Normality and Normalization*, eds. Matthias Uecker & Dirk Göttsche, 79–90. University of Nottingham.
- Robbins, Joel. 2010. “Anthropology, Pentecostalism, and the New Paul: Conversion, Event, and Social Transformation.” *South Atlantic Quarterly* 109 (4): 633–652.
- Rot, Klaus. 2000. *Slike u glavama*. Beograd: XX vek.
- Sahlins, Marshall. 1985. *Islands of History*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stein, Richard, Oana Ometa, Sarah Pachtman Shetty, Adi Katz, Mircea Ionut Popitiu & Robert Brotherton. 2021. “Conspiracy theories in the era of COVID-19: A tale of two pandemics.” *International Journal of Clinical Practice* 75 (2): e13778.
- Yang, Zheng, Xi Luo & Hepeng Jia. 2021. “Is It All a Conspiracy? Conspiracy Theories and People’s Attitude to COVID-19 Vaccination.” *Vaccines* 9 (10): 1051.
- Žikić, Bojan, Mladen Stajić & Marko Pišev. 2020. „Nova društvena i kulturna normalnost i kovid-19 u Srbiji od februara do maja 2020. godine.“ *Etnoantropološki problemi* 15 (4): 949–978.

Извори

COVID-19 Unesco.

<https://en.unesco.org/news/covid-19-unesco-and-partners-education-launch-global-campaign-keep-girls-picture> (приступљено: 17. 06. 2021).

Disaster capitalism: how to make money out of misery. *The Guardian*.

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/aug/30/comment.hurricanekatrina> (приступљено: 17. 06. 2021).

Disaster patriarchy: how the pandemic has unleashed a war on women. *The*

Guardian. https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/jun/01/disaster-patriarchy-how-the-pandemic-has-unleashed-a-war-on-women?fbclid=IwAR1nv_eUgNMofnjQZ6bYu1K9TOcKJgGXkmECiY_RPLRozvOMHr-JaZ4nGU (приступљено: 17. 06. 2021).

Hard Times Spur Ideas for Change. *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/2010/05/25/us/25remake.html> (приступљено: 14. 06. 2021).

In Crisis, Opportunity for Obama. *The Wall Street Journal*.

<https://www.wsj.com/articles/SB122721278056345271> (приступљено: 14. 06. 2021).

The New Normal. Fast Company. <https://www.fastcompany.com/46387/new-normal>

(приступљено: 04. 06. 2021).

There's nothing new about the 'new normal'. Here's why. *World Economic Forum*.

<https://www.weforum.org/agenda/2020/06/theres-nothing-new-about-this-new-normal-heres-why/> (приступљено: 17. 06. 2021).

Примљено / Received: 31. 08. 2021.

Прихваћено / Accepted: 15. 11. 2021.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. – Друго издање на другом медијуму: Гласник
Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242